
O FILOLOŠKIM ŠKOLAMA 19. STOLJEĆA I NJIHOVIM IZVORIMA

(Zlatko Vince, *Putovima hrvatskoga književnog jezika. Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1978.)

Josip Lisac

Na II. kongresu jugoslavenskih slavista u Zagrebu rujna 1959. godine Zlatko Vince održao je referat *Današnji zadaci nauke o književnom jeziku u Jugoslaviji* (v. »Jezik« VIII/1959—1960, br. 3—4, str. 105—110) i pri kraju je toga pregleda ondašnjih neodgovornih zadataka napisao sljedeće: »Nemamo ni cjelovite povijesti književnog jezika. Nije dovoljno obrađeno 19. stoljeće, osim gigantske Vukove ličnosti. O predstavnicima hrvatskih jezičnih škola u 19. stoljeću nismo mnogo znali, a o pojednim njihovim predstavnicima imali smo nepotpune, pa i krive poglede. Čitava ta problematika dobiva tek u novije doba jasniju sliku, na čitavo se to poodmaklo razdoblje gleda s više kritičnosti, ali i razumijevanja. U tom smislu treba ta istraživanja nastaviti. Nakon pojedinačnih radnja, u kojima bi se osvijetlila pojedina pitanja prošlosti književnog jezika i manje poznate ličnosti naše nedavne jezične prošlosti, potrebna bi bila čitava knjiga o povijesti književnog jezika, možda najprije o jeziku 19. stoljeća, a onda i cjelovit priručnik, u kojem bi na jednom mjestu bili obrađeni problemi književnog jezika od najstarijih vremena do danas.« Posebno upozoravam na riječi da »ta problematika dobiva u novije doba jasniju sliku«, a one se odnose na znanstveno istraživanje povijesti hrvatskoga književnog jezika 19. stoljeća, koje je pedesetih godina intenzivno provodio Ljudevit Jonke i ujedno objavljivao rezultate svoga rada. U *Predgovoru* knjizi *Književni jezik u teoriji i praksi* (Zagreb 1965) Jonke, svjestan da problematika nije znanstveno istražena ili je obrađena neadek-

vatno, naglašava: »Nije preostalo drugo nego na izvorima proučiti činjenično stanje da bi se dobila vjernija slika i pravilnija ocjena.« Doista, Jonkeov rad na području povijesti našega književnog jezika odigrao je značajnu ulogu u izučavanju cjelokupne hrvatske jezične povijesti, i to zato što je u raspravama toga značajnog lingvиста izvršena opća revizija filoloških shvaćanja o jezičnim zbivanjima u 19. stoljeću, a možda i više zbog toga što je taj sustavan Jonkeov rad potaknuo na daljnja istraživanja veći broj mlađih učenjaka. Tako je Brozovićeve rasprava *O početku hrvatskoga jezičnog standarda*, koja se pojavila 1970, jasno pokrenula i u biti riješila pitanje koje je od tada izvanredno nazorno u našoj filologiji. U ovom izrazito sažetom prikazu obradbe hrvatske jezične povijesti u posljednjih 25 godina moramo spomenuti još Brozovićev pregled historije našega jezika *Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti* (1978) te nekoliko Katičićevih rasprava, među kojima je prilog *O početku novoštokavskoga hrvatskoga jezičnog standarda, o njegovu položaju u povijesti hrvatskoga književnog jezika i u cjelini standardne novoštokavštine* (1978) objavljen u 8. broju »Filologije«, posvećenom akademiku Ljudevitu Jonkeu.

Zlatko Vince je svoja znanstvena istraživanja usmjerio prvenstveno na obradbu hrvatskih kulturnojezičnih prilika u 19. stoljeću. Pisac monografije *Putovima hrvatskoga književnog jezika (Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora)* još je pedesetih godina pisao članke o jezičnim zbivanjima u 19. stoljeću (npr. 1956. o Adolfu Veberu Tkalčeviću u »Republici« i o Antunu Mažuraniću u »Riječkoj reviji«, 1957. u »Zadarskoj reviji« o Franu Kurelcu), a veće radove objavljuje od 1960, kada je u Radovima Filozofskog fakulteta u Zadru tiskan prilog *Rad pravopisne komisije u Zadru 1820*. Već prvi veći Vinceovi radovi naišli su na odjek u časopisima; tako npr. spomenuti rad iz 1960. u 4. broju beogradske publikacije »Književnost i jezik« za 1961. godinu prikazuje A. Peco, a rad *Stav 'Zore dalmatinske' u Zadru prema težnjama iliraca za jedinstvenom grafijom u hrvatskoj književnosti* (1961) prikazuju Ž. Muljačić (»Zadarska revija« 1962, br. 4) i A. Peco (»Književnost i jezik« 1962, sv. 2). U međuvremenu objavio je Vince velik broj radova, od kojih je većina uz skraćivanja i nadopune objavljena u naslovljenu djelu, knjizi koja na preko 600 stranica obrađuje povijest hrvatskoga književnog jezika.

Da bi se cjelokupna problematika knjige u kojoj je pažnja usredotočena pretežno na 19. stoljeće mogla što bolje razumjeti, Vince je napisao i poglavlje *Od Bašćanske ploče do Kačića i Reljkovića*, u kome je poglavito na temelju novijih

istraživanja rekapitulirana osnovna jezična problematika do 19. stoljeća. Već u *Uvodu u osnovnu problematiku ove knjige* pokazao je njezin autor koliko je povijest našega jezika prošlog stoljeća donedavno bila loše poznata, pa su se čak i u međunarodno poznatim djelima učenjaka formata Ivana Popovića javljale ozbiljne pogreške. Obradujući («ponajviše kulturološki») značajke jezičnog razvoja do 19. stoljeća, Vince iznosi osnovne podatke o čakavskom, kajkavskom i štokavskom književnom jeziku toga razdoblja i pregled gramatičkih i leksikografskih djela 16, 17. i 18. stoljeća; osvrće se na probleme pisma i grafije, ističe težnju za jezičnom čistoćom u naših starih pisaca te uporni višestoljetni napor za bogatstvom i razvedenošću našega pisanog izraza. Kako smo već spominjali pitanje početka našega jezičnog standarda, valja reći da i Vince prihvaća dobro obrazloženu i uspješno branjenu postavku da sredinom 18. stoljeća započinje hrvatski jezični standard. Najčešće spominjani pisci s kojima naš književni jezik počinje standardizaciju jesu Kačić i Relković. Do toga zaključka neminovno je moralo doći primjenom internacionalne lingvističke teoretske misli na problem hrvatskoga književnojezičnog razvoja, koji je promatran u evropskom i svjetskom kontekstu. To drugo poglavlje u knjizi veoma je korisno, jer su novija istraživanja bila na tome planu plodna, a Vince ih s temeljitim poznavanjem usvaja.

Iduće poglavlje, *U osvitu hrvatskog narodnog preporoda*, nakon Skokovih poticajnih istraživanja obrađeno je potpunije nego prethodno, a autor je donio već i rezultate vlastitih istraživanja, osobito o radu pravopisne komisije u Zadru 1820, o prvim novinama pisanim hrvatskim jezikom — »Kraljskom Dalmatinu«, o Šimi Starčeviću itd. Zapaženo je da je promatrano razdoblje književno neplodno a sociolingvistički važno. U potpunosti bi te riječi odgovarale za problematiku Hrvatske druge polovice 18. stoljeća, a i za neke druge slavenske narode možda bi se mogla uporabiti slična formulacija, jer 18. stoljeće ima veliko značenje za formiranje slavenskih standardnih jezika. Naslov jednog od ulomaka trećeg poglavlja glasi *Hrvatski kajkavski krajevi uoči preporoda — znakovi usmjerenja prema štokavštini*, i on sâm za sebe puno govori. Bit će potrebno ponoviti da od polovice 18. stoljeća u nas postoje dva pismena jezika: kajkavski na sjeverozapadu, na području kajkavskog narječja, i novoštokavski (ikavski i ijekavski) u svim ostalim krajevima, koji su u dijalekatskom pogledu bili ili štokavski (novoštokavski i nenovoštokavski) ili čakavski. Pretežno novoštokavski pismeni jezik tridesetih godina 19. stoljeća prihvatili su i kajkavci.

U poglavljima *Hrvatski književni jezik u doba ilirizma i Apologija hrvatskoga književnog jezika u doba apsolutizma u*

sjevernoj Hrvatskoj sintetski su i realno obrađene zasluge preporoditelja za hrvatski književni jezik, a naročito su potanko prikazane polemike oko pripadnosti štokavštine.

Sljedeća dva poglavlja veoma opsežno i podrobno obrađuju relevantna zbivanja u zadarskom jezično-kulturnom krugu. Vince je odličan poznavalac Zadarske škole i dao je velik doprinos znanosti pišući, na primjer, o jezičnim pitanjima u »Zori dalmatinskoj«. Osobito poticajnim držim raspravljanje o Anti Kuzmaniću, kojega bi rad zacijelo trebalo monografski obraditi.

Naš istraživač stekao je doktorat radom *Značenje Frana Kurelca kao jezikoslovca*, pa kako, dakle, temeljito poznaje predvodnika Riječke filološke škole, jasno je da se poglavlje *Riječka filološka škola* ponajviše odlikuje akribijom. Iako uglavnom nije obrađivao književni jezik kao izraz, Vince je u prikazu osobenjaka i osebnjaka F. Kurelca dosta raspravljao i o stilu, pa je među nasljedovatelje Kurelčeva izraza ubrojio Ivana Gorana Kovačića i Stanislava Šimića.

U daljnjim poglavljima autor se ponovno vraća dalmatinskim zbivanjima, tj. objavljuje *Narodni preporod u Dalmaciji u svjetlu jezičnih suprotnosti i Hrvatski književni jezik nakon pobjede Narodne stranke (1870) u Dalmaciji*. Ti dijelovi knjige, u kojima je prikazan dio plodnog djelovanja jezičnih škola, spadaju među najuspjelije. Dodajmo da je u obradbi Zadarske škole osobito pomnjivo obrađeno gledanje skupine koja je bila »odlučna da se oštro bori za hrvatski književni jezik na ikavsko-štokavskoj osnovi, braneći i hrvatsku ikavsku tradiciju, imajući pretežno hrvatsku ideologiju (katkada s više ili manje istaknutim dalmatinstvom)«.

Jedan od najopsežnijih odjeljaka ima naslov *Rast, ostvarenja i suton Zagrebačke filološke škole*. Temeljeći se na Jonkeovu radu, ipak taj odjeljak daje i novih podataka.

Završna riječ vrlo je sređeno napisana i ističe najosnovnije podatke i misli o povijesti hrvatskoga književnog jezika.

Vinceova knjiga — kako zapisā R. Katičić u *Predgovoru* — »dokumentiranim detaljima govori o slojevitu povijesnu zbivanju«, a njezina je bitna značajka u tome što je u njoj prikazana međusobno povezana jezična problematika svih hrvatskih pokrajina. Jer, poznato je da je u Hrvata težnja za stvaranjem zajedničkog književnog jezika bila neprestana kroz povijest. Zatim, autor je posebno nastojao da obradi probleme ranije slabo istražene, pa u tome smislu možemo govoriti o stanovitoj neusklađenosti knjige. Međutim, potpuno je očito nastojanje da knjiga predstavlja što skladniju i ujednačeniju cjelinu. Svakako je važno i to što je istraživač pokazao temeljito poznavanje ne samo lingvističkih činjenica nego i izvanlingvističkih elemenata, bitnih u standardizacijskim procesima. Litera-

туру o hrvatskoj jezičnoj povijesti monograf neobično dobro poznaje, a rezultate svoga rada uspješno povezuje s istraživanjima ostalih učenjaka (F. Fancev, S. Ivšić, Lj. Jonke, J. Hamm, D. Brozović, Vesna Jakić-Cestarić, R. Katičić, M. Moгуš, V. Antić, S. Babić itd.).

Već smo istakli da Vince temeljitije ulazi u tumačenje nekih problema ranije slabo istraženih. Kako je Jonke najveću pažnju posvetio proučavanju Zagrebačke filološke škole, Vince je, pogotovo ako uzmemo u obzir značenje tih škola, relativno podrobnije prikazao prije svega Zadarski jezično-kulturni krug, zatim i rad Riječke filološke škole. Znatna je pažnja poklonjena jezičnim pitanjima u Slavoniji, međutim, progovara se i o radu hrvatskih kulturnih radnika u Bosni te u subotičkom i osobito u budimskom krugu. Pisac jezičnu problematiku u Dubrovniku nije detaljnije prikazao, ali taj izrazito objektivni istraživač upozorava i sam na područja koja treba još obraditi i dosadašnji rad filologa upotpuniti. Problemi se prikazuju uz obilno citiranje sudionika u diskusijama, tako da to doprinosi uvjerenosti raspravljanja; naime, »dobro je da se misli o jezično-kulturnim problemima 19. stoljeća izraze karakterističnim, originalnim jezikom, što katkada problem i bolje i zornije tumači nego indirektno opisanje«. Hrvatski filolozi prošlih stoljeća, osobito devetnaestoga, dobili su u Vinceu pouzdanog tumača, koji s ljubavlju prikazuje njihov rad. *Putovima hrvatskoga književnog jezika* rijetko je pregledana knjiga, a njezin je autor upućen u odgovarajuću općelingvističku problematiku. Prepuno detalja, to djelo kao cjelina zadivljuje svojom zaokruženosti. Poneki podatak koji bi spadao u tu knjigu Vince spominje i naknadno, poslije tiskanja analizirane knjige; tako, na primjer, u radu *Povijest hrvatskoga književnog jezika s kraja 19. i početka 20. stoljeća* (1978) on navodi da je već 1850. Josip Partaš izdao knjižicu *Pravopis jezika ilirskoga*, rađenu na temelju ilirskih jezičnih koncepcija. Općem vrlo povoljnom dojmu o knjizi doprinose brojne fotografije, fotokopije i faksimili lingvista i ostalih kulturnih radnika kojih je rad obrađen, njihovih rukopisa, naslovnih i ostalih stranica knjiga itd., što doprinosi da tom dijelu naše nedovoljno poznate baštine pristupamo s više razumijevanja i čuvstava.

Zlatku Vinceu poglavito je bilo stalo do toga da mnoštvom činjenica jezičnu i društvenu stvarnost prikaže što cjelovitije. Svoje je djelo, koje je u Biblioteci znanstvenih djela izdala Sveučilišna naklada Liber, napisao s ljubavlju i poznavanjem, pa ga zbog toga treba čitati strpljivo, kako bi se čitatelji umnogome približili problematici. Jer, »povijest hrvatskoga književnog jezika mi danas nije nezanimljiva i beznačajna tema. Bez poznavanja svoje prošlosti, pa i povi-

jesti svoga književnog jezika, njegovih putova i mijena, ne može se u potpunosti razumjeti ni njegov kontinuitet, kao ni njegove težnje u sadašnjosti i u budućnosti.«

Tako je Vince obavio jedan težak zadatak o kojem je govorio prije 20 godina na kongresu jugoslavenskih slavista u Zagrebu.

Zadar, svibanj 1979.